

SİYASAL İLETİŞİMİN ETİK KİMLİKLE YENİDEN İNŞASI: İLETİŞİMSEL EYLEM RECONSTRUCTION OF POLITICAL COMMUNICATION WITH ETHICAL IDENTITY: COMMUNICATIVE ACTION

Öğr. Gör. Aytuğ MERMER
Amasya Üniversitesi
aytug.mermer@amasya.edu.tr

Özet

Antik Yunan'dan günümüze geçen sürede bir arada yaşayan insan topluluklarının her daim bir siyasi niteliği olmuştur. Siyasal alan, yöneten ve yönetilenler arasında iletişimin yoğun oranda yaşandığı bölgedir. Ancak çoğu zaman iktidarı elinde bulunduranlar eylemlerine meşruiyet kazandırma amacıyla siyasal iletişim pratiklerini biçimlendirmektedir. Bu durum siyasal iletişimde etik kaygıların doğmasına yol açmaktadır. Bu çalışma yönetenlerin yönetilenlerle kurduğu siyasal iletişimin, etik bakış açısıyla yeniden biçimlendirilmesi neticesinde siyasal alanın daha etkin ve uzlaşmacı hale geleceği varsayımından hareketle, bu biçimlendirmeye İletişimsel Eylem Kuramı ile bir öneri sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal iletişim, etik, kimlik, iletişimsel eylem kuramı.

Abstract

During the period from the Ancient Greek to the present day, the communities living together have always had political character. The political field is an area in which the communication between the rulers and the ruled is intense. But most of the time, those in power shape political communication practices in order to give

legitimacy to their actions. This leads to the emergence of ethical concerns in political communication. If re-shaped in terms of the ethical points of view in political communication, the political field will become more efficient and accommodating. The objective of this study is to offer a proposal for this through the Theory of Communicative Action.

Keywords: Political communication, ethics, identity, theory of communicative action.

Giriş

İnsanların topluluklar halinde yaşamaya başlaması ile eş zamanlı olarak siyaset kavramından bahsedilebileceği bilinmektedir. Öz olarak siyaset, değer paylaşımı hususunda bir menfaat çatışması, değer yönetimi konusunda bir iktidar mücadelesi ve nihayetinde bir uzlaşma sürecini ihtiva etmektedir. Dolayısıyla insan topluluğunun bulunduğu her alanda siyaset de mevcuttur. Maddi ve manevi değerlerin otoritenin belirleyiciliğine göre dağıtılması (Easton, 1965: 7) olarak ifade edilen siyaset, özünde gerilimli bir alanı temsil etmektedir. Bu gerilim alanında tarafların kimliklerinin taşıdığı unsurlar otoriteye yakın olanlar ya da otorite olmaya çalışanlar olarak önem kazanmaktadır. Bu kimlik edinim sürecinde etik kaygılar gerek bireysel gerek toplumsal anlamda her geçen gün azalma eğilimi göstermektedir.

Politik alanda yönetenlerin yönetilenler ile kurduğu iletişim siyasete rengini vermektedir. Bu iletişimin sağlıklı olması için idealize edilen, tarafların birbirlerini tanıması, istek ve beklentilerinin farkında olması ve bu çerçevede müzakere etmeleridir. Ancak realitede siyasal iletişimi, seçim öncesi dönemlerde görünür olmakla sınırlı tutan ve seçmenden oy alabilme çabasına indirgeyenlerce kimi zaman baskıcı, didaktik ya da aldatıcı pratiklere rastlamak mümkündür. Siyasal iletişim pratiklerinde bu iki uç arasındaki salınım temelde uygulayıcıların etik bakış açısıyla biçimlenmektedir.

1. Siyasal İletişim: Kavram ve Tartışmalar

Genel olarak "siyasi kararlar, çeşitli yönlerden gelen etkileme çabalarının karşılıklı olarak birbirlerini dengelendirmeleri sonucunda az-çok bir uzlaşma olarak ortaya çıkmaktadırlar"

(Kapani, 1978: 3). Her ne kadar çeşitli kaynaklardan gelen etkileme çabaları mevcut bulunsa da siyaset alanında özünde yönetenler ve yönetilenlerden oluşan iki taraf varlık göstermektedir. Bu tarafların birbirlerini tanıması, anlaması ve uzlaşması insanın toplumsal düzeyde var olabilmesinin temel koşulu olan iletişim ile sağlanmaktadır.

İletişim en genel tanımıyla "insan davranışlarına temel teşkil eden, dünyaya ilişkin imajlarını oluşturan anlamların meydana getirildiği ve bu imajların semboller yardımıyla değiş tokuş edildiği sosyal bir eylem sürecidir" (Nimmo, 1978: 4). Bu değiş tokuş süreci içerisinde kişi, aldığı mesajları kendi bakış açısı ile yorumlayarak anlam üretmektedir. Ancak bu anlam üretme süreci hiçbir zaman tek başına bireysel olmamakta, başka bir deyişle içinde yaşanılan toplumdan bağımsız işlememektedir. Toplumsal normlar, kalıp yargılar, ahlaki değerler kişinin ürettiği anlamı biçimlendiren başlıca unsurlardandır. Dolayısıyla politik alanda yürütülmeyen bir iletişim süreci dahi, iktidar eliyle biçimlendirilmiş verili kodlar yardımıyla politik bir referans içermektedir.

Her ne kadar kökleri Antik Yunan'a dayansa da siyaset iletişiminin, günümüzde taşıdığı anlam itibariyle akademik bir kavram olarak ele alınması için 1950'li yılları beklemek gerekmektedir. "Siyaset iletişim kavramı, İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nde gelişme gösterirken, 1960'lı yıllarda da Batı Avrupa ülkelerinde yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır" (Topuz, 1991: 7). Günümüzde yaygın kullanıldığı haliyle siyaset iletişim "belli ideolojik amaçları, toplumda belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyaset aktörleri tarafından çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılması ile yapılan iletişim" (Aziz, 2003: 3) olarak tanımlanmaktadır. Ancak "iktidara gelmek, iktidarın sağladığı gücü kullanmak ve vatandaşa bu konuda bilgi verebilmek için gerekli olan siyaset iletişim, aslında programların, temel düşüncelerin ve diğer önermelerin varoluş sebebi" (Bongrand, 1992: 9) olmasına rağmen, çoğu zaman siyasi

partilerin iktidara gelme amaçlarına hizmet eden uygulamalar olarak algılanmaktadır.

Elbette siyasal iletişimde aktörlerden biri olan siyasi partilerin nihai amacı iktidar olmaktır. İktidar olmanın koşulu da kamuoyunun sempati ve desteğini kazanmaktır. Bu koşul büyük oranda siyasal iletişim çabaları ile sağlanmaktadır. Siyasal iletişim uygulamaları, özellikle modern siyasette kitle iletişim teknolojilerinin gelişiminin de etkisi ile reklam, pazarlama ve halkla ilişkiler alanlarının sunduğu açılımlarla çeşitlenmeye başlamıştır. Artık kamuoyunu ikna ederek destek kazanmak, bilimden yardım alan siyaset için farklı dinamikler çerçevesinde biçimlenmektedir.

Modern siyasal iletişim uygulamalarının form verdiği siyasetin bu yeni biçimi, siyasal alana pazarlamacı ve reklamcılarının yanı sıra başka yeni aktörler daha katmıştır. Wolton (1990: 53) bu aktörler arasında gazetecilerin de bulunduğunu ifade etmektedir. Ona göre siyasetçiler, kamuoyu ve gazeteciler siyasal anlamda fikir beyan etmesi meşru olan üç başrol oyuncusudur ve siyasal iletişimin gereği de zaten bu üç aktörün çelişkili söylemlerinin oluşturduğu çatışma ortamıdır. Siyasal aktörleri daha kalabalık bir kitle olarak değerlendiren Mcnair'e (2017: 7) göre ise "katılımcı demokrasilerde sadece sistemce meşru kabul edilen siyasal örgütler değil, siyasal süreç içinde güçlerini kabul ettirmeye çalışarak siyasal bir meşruiyet kazanmaya uğraşan tüm kişi ve kurumlar, siyasal iletişimin aktörleri olarak kabul edilmektedir. Bunların arasında siyasal partiler, kamu yararına çalışan örgütler, sivil toplum kuruluşları, baskı ve menfaat grupları, medya kuruluşları, merkezi ve yerel hükümetler ile yurttaşlar" yer almaktadır ve aktör sayısı her geçen gün artan bu grubun yurttaşlar dışında kalan diğer üyelerinin birincil amacı ikna yaratmaktır.

İnsanları harekete geçirmenin yolları toplumbilimciler tarafından üç ana grupta ele alınmaktadır. Bunlar satın alma, zor kullanma ve ikna etmektir. Satın alma grubu, birtakım vaatler, rüşvetler, aldatma ve kandırma pratiklerini içermektedir. Zor kullanma grubunda ise korkutma, fiziksel ya da psikolojik şiddet

uygulama, tehdit etme gibi eylemler yer almaktadır. Sözü edilen bu iki grubun yöntemleri çoğu zaman etik dışı kabul edilmekte ve sonuçları geçici olmaktadır. Üçüncü yol olan iknada ise teklif edilenin, tarafların tümü için sunduğu kazanımlar açıkça ifade edilerek motivasyon yaratılmaktadır. İkna süreci bu haliyle bireyleri etik dışı yöntemlere başvurmadan güdülemektedir. Fakat ikna çabası adı altında yapılan siyasal kampanyalar kimi zaman "olayları kamuoyu önünde sorumluluk yüklenmekten çekinmeden tartışmaya yanaşmayan, halkla ilişkiler tekniklerinden yararlanarak kitleleri şaşkına çevirmeyi yeğleyen siyasetçiler" (Mills, 1974: 501) tarafından etik dışı bir biçimde de sürdürülebilmektedir.

Parti bağlılıklarının zayıfladığı, siyasete ilginin azaldığı, siyasetin gösterisel bir etkinliğe dönüştüğü modern siyasette, yüzergezer seçmen oranı her geçen gün artmakta, hatta seçim sonuçlarını belirleyebilecek bir çoğunluğa ulaşmaktadır. Bununla birlikte "seçim kampanyalarının kararlı seçmen üzerinde etkili olmasından çok, özellikle *yüzen oy* olarak tanımlanan ve seçimlerin son günlerine kadar hangi partiye oy vereceği belli olmayan kararsız seçmen üzerinde etkili olduğu görülmektedir" (Aziz, 2003: 68). Özellikle "televizyonun yaygınlaşmasıyla modern seçim kampanyaları, kitle iletişim araçlarının seçimleri, olmaya başlamıştır. Partiler ve adaylar, milyonlarca seçmenle kitle iletişim araçlarının ağlarıyla iletişim kurmaktadır" (Kalender, 2000: 92). Ancak ne yazık ki, bu iletişim, kitle iletişim araçlarının çalışma prensibi gereği bağlamından kopmuş, sadece önemli olduğu varsayılan kısımlara odaklanılmış, sağlam bir temel üzerinde sürekliliği gözlemlenemeyen özet içeriklerle seçmenin yüz yüze gelmesine neden olacak biçimde değişim gösterir hale gelmektedir. Iyengar ve Reeves (1997) bu durumu, "egemen bir kitle iletişim biçimi olan televizyonun; oy verme oranının düşmesi, yaşamsal sorunların siyasal kampanyalarda bilinçli olarak göz ardı ettirilmesi, siyasi partilerin giderek zayıflaması, liderlerin ve hükümetlerin sorun çözen taktikler yerine simgesel taktikler kullanmaya başlamaları ve siyasal sistemdeki diğer sorunlar da dâhil olmak üzere birçok hastalığa katkıda bulunması" olarak değerlendirmektedir.

Dolayısıyla kararsız seçmeni son dakika yakalamaya yönelik kampanya içeriklerinin de bulunduğu siyasal iletişim alanı, yoğun propaganda, deforme edilmiş kamuoyu araştırmaları, lider atışmaları, mesnetsiz vaatler ile dolmaya başlarken, etik ilkeler silikleşmeye başlamaktadır. Siyasal iletişimde örtük bulunan etik kaygı esasen alanda yapılan ilk çalışmalara, hatta Aristoteles'in Politika ve Retorik adlı eserlerine kadar uzanmaktadır (Tokgöz, 2008: 94). Aristoteles iletişim ile siyaset arasındaki örtüşmeye işaret ederek, Atina'da yaşayan yurttaşların "ortak iyilerini" oluşturabilmelerinin tek yolunun iknaya dayalı iletişim tekniklerinin geliştirilmesi olduğunu öne sürmektedir (Köker, 1998: 84). Üzerinden çağlar geçse de Aristoteles'in vurguladığı bu ön koşul öneminden bir şey kaybetmemiş bulunmaktadır. Kamuoyunun teveccühünü kazanmak için gerekli olan siyasal iletişimi, kitlelerin manipülasyonu için gerekli olan siyasal iletişimden ayıran şey ise "etik"tir. Başka bir deyişle, etik kimlik siyasal iletişimde ortak iyiyi kamu yararına dönüştürebilecek bir sihirli değnektir.

2. Siyasal İletişim - Etik İlişkisi

Dilimizde genel olarak ahlak anlamında kullanılan etik sözcüğü etimolojik olarak derin katmanlara sahip bulunan bir kavramdır. Kavram Latince karakter anlamına gelen *mos* sözcüğünün türetilerek Yunanca töre anlamına gelen *etos* sözcüğüne dönüşmesiyle oluşmuştur. Yani sözcük hem ahlaka hem de töreselliğe referans olmaktadır (Pieper, 1999: 29-31).

En genel haliyle etik, bireyin doğru ve yanlış arasında karar vermesini sağlayan değer sistemidir. Ancak bu doğru ya da yanlış arasındaki salınımın yönü bireyden ziyade, toplum tarafından belirlenmektedir. Etiği "iyi, doğru, yararlı, yanlış gibi kavramları inceleyen ve gerek bireysel gerekse grupsal davranış ilişkilerinde hangisinin yanlış olduğunu belirten ilkeler değerler ve standartlar sistemi" (Odabaşı ve Oyman, 2002: 432) olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla etik kavramı, bireysel düzlemde dahi ele alınsa, içinde toplumsal referanslar barındırmaktadır.

Her koşulda toplumsal iyi ile bireysel iyinin uzlaşmasının mümkün olup olmayacağı ya da bireysel iyi ile toplumsal iyi

arasında bir çelişki baş gösterdiğinde önceliğin hangisi olacağı sorunu kavramsal düzeyde etik tartışmaların başlangıcını oluşturmaktadır. En temel anlamda -Anglo-Sakson yararçı düşünceye göre- insanlar kendilerine acı çektiren şeylerden kaçınmakta, kendilerine mutluluk veren şeyleri iyi sıfatıyla tanımlayarak mutluluğa ulaşmak istemektedirler. Böylece iyi, göreceli bir boyut kazanmaktadır. Bu doğrultuda her birey, kendi iyisinin peşinde koşarken başkalarının iyisini görmezden gelmeye başlamaktadır. Bu noktada devlet devreye girip, hukuk aracılığıyla bir düzen oluşturmaktadır. Düzen bir kez yaratıldıktan sonra kargaşa yaşanmadan optimal iyi gündeme getirilmektedir. Bu ekol, *değer rölativizmi* olarak adlandırılmaktadır. Öte yandan, değerlerin, mutlak değer yargılarının göreceli olduğunu söyleyen *değer objektivizmi* ekolu, insanlığın temel amacının mutlak iyinin tüm evrende yayılmasını sağlamak olduğunu savunmaktadır (Karagöz, 2007: 179).

Şüphesiz değer rölativizmi akımı söylemsel olarak itici hatta kabul edilemez görülmektedir. Ancak bu, birçok toplumda belli dönemlerde uygulamada rölativizmin hâkim olduğu gerçeğini perdelememektedir. Çoğu zaman ortak yarar, kitlesel olarak yemenin, içmenin, tüketmenin ve böylece mutluluğa ulaşmanın "iyiliği" olarak tanımlanmakta ve bu haliyle medya dolaşımına sokulmaktadır.

Anlam kaygısından uzak sadece tüketimin verdiği ortak yarar iletilerine medya aracılığıyla aktarılan günlük hayat pratiklerinde değil, siyasal söylemlerde de karşılaşmak mümkündür. Politikayı "ahlaklı olma sanatı" olarak tanımlayan Platon (1997: 971), Antik dönemde dahi, politik düzlemde ikna edici söylemler aracılığıyla ortak iyinin üzerinde düşünmenin engellendiğini, dolayısıyla "hakikati" yok ettiğini ifade etmektedir. Çünkü "manipülasyona dayalı konuşmalar, dinleyicilerde sağlam temellere dayanmayan bir kanaat meydana getiren psikolojik bir baskı kurmaktadır" (MacIntyre, 2001: 34). Dolayısıyla Platon'un uyarının yönlendirici politik söylemin; bireylerin bilinçlerini biçimlendirerek, toplumsal uzlaşının politikacının sözüne katılmak olduğu sonucuna varmayı sağlayacağına işaret etmektedir. Nitekim günümüzde Platon'un felsefi zeminde yaptığı

bu uyarısının pek de yersiz olmadığı görülmektedir. Zira "politika yapanlar, bir başka deyişle konuşabilenler, ayrıcalıklara sahip kişilerdir ve yine günümüzde konuşabilenler konuşamayanların yaşam deneyimlerini biçimlendirmektedirler" (Köker, 1998: 84). Yahut Habermas'ın deyişiyile (2001: 552) "bir özne nesnel bir dünyada yer alan ya da ortaya çıkarılan bir şeyle; bir kolektifin tüm üyeleri tarafından paylaşılan, toplumsal dünyada zorunlu olduğu kabul edilen bir şeyle; ya da öteki aktörlerin, konuşucunun kendine özgü, ayrıcalıklı olarak ulaşabileceği öznel dünyaya ait söyledikleri bir şeyle ilişki kurabilmektedir". Burada en temel haliyle konuşabilenler sınıfını siyasi mesajlar üreten siyasetçiler, konuşamayanlar sınıfını ise bu mesajlara maruz kalan yurttaşlar oluşturmaktadır.

Antik dönemdeki ortak iyi arayışlarının üzerinden geçen zamanda siyasal alana dâhil olan teknokratlar, retorik ustaları, iletişim uzmanları, ne şekilde yönetildiğine dair duyarlılık düzeyi düşen yurttaşlara rağmen günümüzde siyasal alanda uzlaşma zemini ideali taşıyan düşünceler halen mevcuttur. Karagöz (2007: 192) bu anlamda umutlarını,

"modern toplumların teknik ve teknoloji ile şekillendirilen çok katmanlı yapıları, antik dönemlerdeki ortak iyi anlayışını her ne kadar deforme etmiş, bu düşünce etrafında oluşturulmaya çalışılan ideal en azından insan için iyi olan yaşam alanları siyasal söylemler üzerinden birer manipülasyon alanları olarak tanımlanır hale gelmiş ve toplumlar ikna süreçleri ile şekillendirilebileceği düşünülen kitlelere dönüşmüşse de, bu durum bireylerin ortak iyi düşüncesi etrafında birleşmelerini sağlayabilecek ideal, kesintisiz iletişim süreçlerini tasavvur etmemize engel değildir"

sözleriyle ifade etmektedir. Atiker (1998: 91) ise uzlaşma için birincil olarak iletişimin göz önünde bulundurulması gerektiğini, ancak bu şekilde "üzerinde kısıtlamaların olmadığı tüm fikirlerin geçerliliğinin gerekçeler, kanıtlar aracılığı ile tartışılmasına izin verilen bir iletişimsel düzlem, idealize edilen toplumsal düzlemin oluşmasına olanak" tanıyabileceğinin altını çizmektedir. Bu ifadelerde iletişimin varlığı kadar önemli olan şüphesiz, doğru bilgilenmiş, fikirlerini gerekçelendirebilen, akılcı ve duyarlı

yurttaşların varlığıdır. Böylelikle toplumlar sorgulamadan etki altına alınabilen kitlelere dönüşmek yerine sosyal yapıyı şekillendirebilecek nitelikte aktif ve derinlemesine tartışabilen yurttaşlarla toplumsal uzlaşma idealine daha yakın olabilecektir. Bu ideal temel noktalarda Habermas'ın sunduğu İletişimsel Eylem Kuramı üzerinde yükselebilecek potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle izleyen alt bölümde İletişimsel Eylem Kuramı ile ilgili genel bilgi verilecek, kuramın temel önermeleri ile siyasal iletişime uyarlanması halinde sunacağı açılımlar üzerinde durulacaktır.

3. Siyasal İletişime İletişimsel Eylem ile Yeniden Bakmak

Jürgen Habermas'ın 1981 yılında literatüre kazandırdığı İletişimsel Eylem Kuramı, kişiler arası anlaşma zemini oluşturmak için, sözün yapısal özellikleri ile sosyal eylemin pratiklerinin rasyonel düzlemde birleşimini önermektedir. Bunu yaparken dilbilimsel alanda yeni açılımlar sunmakta ve kuramla uygulamayı bir araya getirmektedir. Habermas'ın sözleriyle (2001: 20) iletişimsel eylem, "Batılı toplumların iç ilişkilerinin sosyal devlet uzlaşması temelinde kararlaştırılmasına, giderek artan sosyal psikolojik ve kültürel maliyetlere cevap vermeye yönelik yazılmış bir üst kuramsal çalışmadır". Habermas'ın İletişimsel Eylemi, bu anlamda, siyasal pratiklerin yeniden yapılanması ihtiyacına da cevap verebilmektedir.

İletişimsel eylem, konuşabilme ve hareket edebilme yeteneğine sahip en az iki kişinin anlaşma ve uzlaşma amacı ile karşılıklı etkileşimde bulunmalarını ifade etmektedir. Bu etkileşim esnasında kaynak ve alıcı olan tarafların anlam çerçevelerinin ortak olması iletişimsel eylem için bir gerekliliktir. Zira (Habermas, 2001: 122),

"sadece iletişimsel eylem modeli, dili daraltılmamış bir anlaşma modelidir. Burada konuşucu ve dinleyici ortak durum tanımlamaları hakkında görüşebilmek için önceden yorumlanmış yaşama evrenlerinin ufkundan, eş zamanlı olarak, nesnel, sosyal ve öznel dünyada bir şeyle ilişki kurmaktadır. Bu yorumlamacı dil tasarımı, biçimsel bir pragmatik kurma yolundaki çeşitli çabaların temelinde yatmaktadır".

Toplumsal uzlaşa zemini oluşturmak için her bireyin mutlak iyisinin özgürlük, adalet, eşitlik gibi değerler olduğunu öne süren Habermas, mutlak iyiye karşın, ortak iyinin içeriğini belirleyen de yine toplumsal uzlaşa olduğunu ifade etmektedir. İletişimsel eylemin işaret ettiği toplumsal uzlaşa, toplum içinde yaşayan tüm bireylerin salt aynı fikirde olması olarak yorumlanmamalıdır. Aksine toplumsal uzlaşa, ancak bir tartışma sonucu varılabilecek noktadır. Toplumsal uzlaşa için öncelik, bireylerin bilgi düzeylerini ve öngörülerini iletişimsel düzlemde paylaşmaları sonucunda, tartışılan konuda uzlaşa çabası oluşturmalarıdır. Bu noktada iletişimsel eylem, etik kavramının köken olarak ihtiva ettiği ahlak ve törelilik halini aynı potada eritmeye yardımcı olmakta, göreceli ve muğlâk olan etik ilkelerin sosyal yapı içerisinde var olan herkesi kapsayacak hale dönüşümünü mümkün kılmaktadır.

İletişimsel eylem kuramında ön koşul iletişimde *öznelarasılıktır*. Öznelerarasılık sosyal yaşamdaki bireylerin, birbirlerini toplumsal düzleme ait tartışma ortamlarında eşit sayan bir anlayış ile gerçekleştirdikleri diyaloglarını ifade etmektedir. "Konuşmak dünyayı değiştirmeye başlamaktır" iddiasında olan Habermas'a (2001: 631) göre, iletişimde öznelerarasılık diyaloga dayalı konuşmaların aktörleri olan bireylerin birbirlerini eşit birer özne olarak tanımaları neticesinde, her bireyin, gerektiğinde karşısındakinin çıkarlarını kendi çıkarıymışçasına koruyacağı iddiasındadır. Bu koşullar oluştuğunda bireyler -haklılık temeline dayalı olduğu takdirde- herhangi bir baskı altında bırakılmasa dahi karşısındakinin lehine öz çıkarlarını feda edebileceklerdir.

İletişimsel eylem için gerekli olan önkoşulların başında *iletişimsel rasyonalite* gelmektedir. Aydınlatma ile başlayan akla övgü süreci, modernlikle beraber araçsal rasyonaliteye dönüşmüştür. Bu da modern insanın tüm eylemlerine sirayet eden bir fayda/maliyet hesabını beraberinde getirmiştir. Toplumsal yaşamın kalbi olan iletişim de bu pragmatik yönelimden nasibini almıştır. Modern insan, iletişimi artık bir amaç olarak değil de, kendine fayda sağlayacak herhangi bir söz yahut edim için araç olarak görmektedir. Habermas tam da bu noktada araçsal rasyonalitenin yerine iletişimsel rasyonalite kavramını

önermektedir. İletişimsel eylem tasarısında akıl, iletişim odaklı olarak yeniden konumlandırmaktadır. Ona göre akıl sadece bireysel benliğe hizmet etmek üzerine değil, esas olarak toplumsal normların kabulü ve içselleştirilmesi üzerine çalışmaya eğilimlidir. Yani toplumsal uzlaşma arayışında birey, aklını kendi istek ve beklentilerine odaklamak yerine öznelarası bir belirleyici olarak konumlandırılmalıdır. İletişimsel rasyonalitede özetle aklın öznesi insan değil, iletişim olarak belirlenmektedir.

İletişimsel rasyonalitenin ardından önem atfedilen bir diğer ön koşul, *geçerlilik iddiası*dır. Geçerlilik iddiası, bireylerin uzlaşma amacı ile kurdukları iletişimde görüş birliğine varmaları için, dilsel ön kabullerin yanı sıra, konuşmanın kendisi ve ortaya çıktığı dünya arasında da bir uyumun olması gerekliliğidir. Bu uyum konuşucuların, karşılıklı olarak bildikleri ve içselleştirdikleri geçerlilik iddiaları sayesinde mümkün kılınmaktadır. Esasen rasyonel argümantasyon şartları, -söz edimlerinde açık ya da örtük bir biçimde- farklı geçerlilik iddiaları taşımaktadır. Bu iddialar; özne tarafından iyi dizayn edilmiş hale getirilirse, söz edimleriyle sunulan ifadelerin objektif hakikati tanınırsa, sunulan her bir konuşma edimi normatif bir haklılık iddiası taşırsa, etkileşimdeki öznelerin samimiyetinden kuşku duyulmazsa, ancak o zaman ortaya çıkmakta ve uzlaşma zemini oluşturmaktadır (Habermas, 2001: 319-328). Siyasal iletişimde etik söylem bağlamında *hakikat*, *meşruluk* ve *samimiyet* kıstasları olarak özetlenebilecek bu geçerlilik düzlemi, iletişimsel eylemin tamamlayıcı ölçütlerdir.

Siyasal söylemi yeniden biçimlendirmek amacıyla ele alınabilecek *hakikat* (Wahrheit), ileri sürülen savların dinsel yahut ideolojik referanslardan bağımsız olarak doğruluğunu kanıtlamak için, söyleme dâhil olanlar tarafından tanınan ölçüt olarak anlaşılmalıdır. Ancak bu düzlemde geçerliliğe ulaştıran bir temellendirme yaratılabilmektedir. *Meşruluk* (Richtigkeit), söylemde öncelikli, geçerli kural olarak tanınan ve meşruiyet taşıması gereken "şey" üzerinde taraflar arası uzlaşma sağlanmasıdır. *Samimiyet* (Wahrhaftigkeit), geçerlilik düzleminde var olan hakikat ve doğruluk ile ilgili normatif olarak denetlenemeyen ancak subjektivite ile desteklenen kişisel

içtenliğin varlığıdır. Geçerlilik iddialarını oluşturan bu üç unsur, iletişimin öznelarası düzlemde işleyen zemininin normatif ve rasyonel koşullarını meydana getirmekte ve iletişimsel eylem kuramının *ön anlama zeminini* oluşturmaktadır.

İletişimsel eylemin karşılıklı anlaşma amacına odaklı oluşu, sadece taraflarını söylem dillerini değil, iletişimin perde arkasında bulunan dil dışı tüm boyutları da içine alan bir özellik taşımaktadır. Fakat bu noktada, reel olan ile ideal olan arasındaki dikotomi görünür hale gelmektedir. İletişimsel eylemin temeli olan rasyonellik ile toplumsal yaşamın gidişatı için gerekli olan rasyonellik çoğu zaman birbiri ile örtüşmemektedir. Bu uyumsuzluğu gidermek için iletişimsel eylem kuramı, yaşam dünyasını biçimlendiren ahlak ve törelliği de içeren bir etik geliştirmektedir. *Söylem etiği* olarak adlandırılan bu koşul iletişimsel eylemin üçüncü önemli ilkesi olmaktadır.

Söylem etiği, siyasal iletişimde tarafların anlaşmalarını mümkün kılan unsurları; taraflar üstü, arka planda süregelen ahlaki ilkeler ve kültürel normları birbiriyle uyumlu hale getirme yolu olarak görülmektedir. Başka bir deyişle söylem etiği, bahsi geçen kültürel arka plan, bir araya gelmeyen insanların bir aradalığını da mümkün kılacak yaşam dünyasının etik donanımı anlamını taşımaktadır. Söylem etiğinin varlığı iletişimsel eylemde *ideal* konuşma durumunun şartlarını meydana getirmektedir.

Günlük iletişimsel eylemlerin sorgulanmadan kabul edilip *yaşam dünyasında* dolaşımda bulunmasını eleştiren Habermas (2001: 119-145), yaşam dünyasının arka plan bilgilerinin eleştirel bir perspektifle yeniden yorumlanabileceğini ifade etmektedir. Habermas'ın yaşam dünyası olarak ifade ettiği sosyal süreç, bilgi, kültür ve alışkanlıklardan oluşan gündelik hayatın unsurlarının bireyler arasındaki fikir birliği neticesinde oluştuğu iddiasını taşımaktadır (Coles, 1992: 76). Yani, yaşam dünyası, toplumun her an içinden süzülerek geçtiği, teknik ve pratik bilginin oluşumu ve dolaşımı, dolayısıyla kültürel pratiklerin aracı olarak işlev görmektedir.

Öte yandan sistem, siyasal iktidarı elinde bulunduranların eylem ve söylemlerini kültürel pratiklerin içinde eritebilme

özelliğine sahiptir. Bu nedenle de siyasal bütünleşmenin uzamı olma misyonunu taşıyan yaşam dünyası ile kapitalize olmuş haldeki sistem arasında sürekli bir gerilim durumu mevcuttur. Sistem ve yaşam dünyası arasındaki bu rekabette; iletişimsel eylem kuramı sistemi tümüyle saf dışı edilmesi gereken bir olgu olarak tanımlamak yerine, yaşam dünyasının sistem tarafından sömürgeleşmesinin yarattığı tıkanıklığın iletişimsel eylem ile donatılmış yaşam dünyası ile aşılabileceğini iddia etmektedir. Zira ortaklaşa eylem durumlarında anlaşmanın ve konunun sınırları subjektif olarak değişse de durumların her zaman için aşılabilecek sınırları bulunmaktadır. Buna Habermas "değişen ufuk çizgisi" adını vermekte ve sözü edilen şeylerin "dünyayla bağıntı içine sokulabileceği ve birbirinden farklılık gösteren durum tanımlamalarının yeterince örtüştürülebileceği biçimde kendi durum yorumuna" bırakabileceğini ifade etmektedir (Habermas, 2001: 128). Yaşam dünyası içinde iletişimsel etkinlikte bulunan birey, kendine ilişkin hakiki savların ileri sürülebildiği *nesnel* dünyadaki olgular, norm ve kurallarla dizayn edilmiş ilişkileri gösteren *toplumsal (öznelararası)* dünyadaki ifadeler ve kendi yaşantısıyla ilgili *öznel* dünyadaki şeyler hakkında pragmatik bir ilişkide bulunmaktadır. Bu haliyle yaşam dünyası, bireylerin siyasal iletişimde *nesnel*, *öznel* ve *sosyal* dünyada bulunan bir şey hakkında tartıştıkları ve bir uzlaşmaya ulaştıkları süreçlerin anlam zeminini oluşturacaktır.

Habermas'ın iletişimsel eylem teorisinin hayata geçebilmesi için önerdiği son gereklilik üç dünya anlayışıdır. İletişimsel eylemde "öznel, öznel arası ve nesnel dünyalar" olarak tanımlanan bu dünyalar, siyasal iletişim aktörünün konuşması esnasında aynı anda göndermede bulunması gereken dünyalardır. Zira "her anlaşma süreci kültürel olarak kökleşmiş bir ön-anlama zemininde gerçekleşmektedir" (Habermas, 2001: 128). Dolayısıyla bir konuşucunun konuşurken, "eş zamanlı olarak hem kendisine ait olan *öznel dünyaya*, hem içinde başkalarıyla birlikte yaşadığı *öznel arası dünyaya*, hem de müdahale etmesinin zor olduğu bir gerçeklik alanı olarak *nesnel dünyaya* gönderme yapabilen bir dil kullanması gerekmektedir" (Habermas, 2001: 159). Üç dünyanın idrakiyle iletişim kuranlar siyasal iletişim için

ortak mekân ve mecranın yanı sıra, ortak anlam, sembol ve değerleri de iletişimin içine katabilmekte, anlaşma zeminini oluşturabilmektedir. Anlaşma her zaman aynı fikirde olma anlamı ve amacı taşımamaktadır.

"İletişimsel eylem modeli için dil yalnızca, konuşucuların tümceleri anlaşmaya yönelik kullanarak dünyayla ilişki kurduklarına ve bunu yalnızca *teleolojik, normlara göre düzenlenmiş* ya da *dramaturjik* eylemlerde olduğu gibi doğrudan doğruya değil, düşünsemeli bir biçimde yaptıklarına ilişkin pragmatik görünüş altında önem kazanmaktadır" (Habermas, 2001: 127)

Bu haliyle iletişimsel eylem, söz eylemleriyle örtüşen değil, sözlerle dizayn edilen bir eylem türünü ifade etmektedir. Bu anlamda iletişimsel eylemin düşünseme (noumenon) potansiyeli; diğer eylem modellerinde eksik kalan *üç dünya* tasarımı yardımıyla daha rasyonel ve daha simetrik bir biçimde süren siyasal taraflar ilişkisi öngörmektedir.

4. Sonuç Yerine

Aydınlanmanın neden olduğu araçsal rasyonalite hem bireyleri hem de toplum düzenini dönüştürmeye başlamış, peşi sıra gelen modernlik ile bu dönüşüm hız kazanmıştır. Taylor, Tocqueville, Marx, Giddens gibi düşünürler bu durumu kendi perspektiflerinden dönemin koşulları içinde inceleyerek eleştirilerini ifade etmişlerdir. Habermas ise eleştirilerini sunmaktan öte tınısı günümüze yayılacak bir çözüm formülü sunmuştur. Modernliğin koşulları her geçen gün daha yıkıcı bir biçimde yaşam dünyasını deforme ederken, Taylor (2011: 12-17) tarafından ve bireycilik, araçsal akıl ve anlam yitimi olarak üç başlık altında özetlenen modern "hastalıkların" rehabilitesi ve bireylerin siyasal edimlerinin insicamı için Habermas'ın sunduğu iletişimsel rasyonalite kuramı elverişli bir formül sunmaktadır.

Modernliğin -ihtiva ettiği olumlu referanslar bir tarafa- neden olduğu olumsuz sonuçlar ile değişen toplum düzeni, bireyselleşme ve araçsal iletişim hâlihazırda siyasal iletişimi kuşatmış iken; kitle iletişim teknolojilerinin gelişip, siyasal alana teknokratların dâhil olması ile siyaset iyice form değiştirmiş, bu da siyasal iletişimin

çoğu zaman var oluş amacının zıttı yönde pratiklerle anılmasına neden olmuştur. İnsanları güdülemeye yönelik konuşma biçimlerinden biri olarak siyasal konuşmayı işaret eden Aristoteles'in (2004: 44) siyasal konuşmanın etkisinin kişileri son kertede ya bir şeyi yapmaya ya da yapmamaya ittiğini ifade ettiği dönemlerin üzerinden asırlar geçse; sözlerin geçerliliği aynı kalmıştır. Siyasal iletişim uygulamalarının kaynağı olarak görülebilecek siyasal konuşmanın nihai belirleyiciliği önceliğinden bir şey kaybetmemekle beraber, bu denli kıymet atfedilen bir olgunun bilimsel ve "elle tutulur" açıklamaların yeterli bulunarak, "herhangi bir ahlaki idealle bağlantısı olmaksızın insanları harekete geçirecek motivasyonlar" (Taylor, 2011: 25) ile her geçen gün daha fazla kuşatılması etik anlamda da kıymet taşıyan çabaları gerekli kılmaktadır.

İletişimsel eylem teorisi etiksel söylem anlayışı içinde hem bireysel hem de kolektif ahlaki ilkeleri bünyesinde barındırması nedeniyle, siyasal düzlemde tarafların tümü için ortak iyi arayışlarına uygulanabilir çözümler sunmaktadır. Bu özelliği ile iletişimsel eylem hem ödev ahlakı¹, hem de yararçı ahlak² anlayışlarının sınırlı kaldığı bölgeleri görecelilikten normatifiğe uzanabilen öznelerarasılığı ile doldurmaktadır. Buna göre, *telos* olarak dilin kendinden menkul uzlaşımşallığı, hem hâlihazırda süren siyasal iletişimi, hem de çatışma temelli ilişkileri biçimlendirmeye müsaittir.

Özellikle iletişimsel eylemin söylem etiği, her bir siyasi aktörün yönelimi ile genel bir yasa olması istenen eylemin ilkeleriyle örtüştürebilmesi ve oluşan söylemi bütün ilgililerin denetimine ve onayına tabi tutması özelliği ile siyasal iletişime yeni açılımlar sunmaktadır. Böylelikle her ilgilinin ilgi ve yöneliminin dikkate alındığı bir onama zemini oluşturulmaktadır. İletişimsel eylem

---

¹ Kantçı ahlak olarak da bilinen ödev ahlakı, kendi kendinde yargı yetkisine sahip olarak eyleminin ilkesini genel bir yasa olarak ifade eden bireyselliğin yanı sıra biçimsel ve evrensel ilkelerinin ölçütlerini ifade etmemekte, bu haliyle tikel ilgi ve eğilimleri dışlayıcı bir görüntü sergilemektedir.

²Yararçı ahlak, öz-çıkar ve koruma duygusu temelinde pratikte bulunan bireyselliğin, yalnız kendi ilgi ve yönelimlerini dikkate alan ilkelerinin, bütün bireyler için nasıl geçerli olabileceğinin ilkelerini ortaya koyamamaktadır.

üzerinde yükselen siyasal anlayış, siyasal iletişim pratiklerini seçim kampanyaları-lider atışması haberleri kıskacından kurtarıp, yaşam dünyasındaki toplumsal iletişim pratiklerine siyasal olanın nüfuz etmesini sağlayacak teorik imkâna sahiptir. Bu haliyle iletişimsel eylem, siyasal ilgi düzeyinin de yükselmesine olanak tanıma potansiyelini ihtiva etmektedir.

Eşit düzeyde katılımda bulunma ve ifade hakkı olan eyleyenin, toplumsal uzlaşma arayışı için siyasal alana dâhil olması, siyasal iletişimde bozulan simetriyi düzene koymanın yanı sıra, "iletişimsel eylemin öznelerarası rasyonelliğinde açığa çıkan uzlaşma yönelimli bir argümantasyonla elde edilecek evrenselleştirme ilkesiyle" (Habermas, 2001: 20-21) etiksel görecelilik sorununa da çözüm getirmektedir. Bu bakış, etik kavramının sadece dürüstlük yahut ahlaklılık temelinde değil, normatif, rasyonel ve geçerlilik iddiaları çerçevesinde daha geniş ve gerçekçi bir bakışla ele alınmasını beraberinde getirmektedir.

İletişimsel eylemin söylem etiği, toplumsal yaşamda eyleyenlerin birbirlerinin bakış açısına yerleşebildiği, toplumsal rollerin kamusal anlamda diyaloga dayalı bir biçimde ortaya konduğu ve bu doğrultuda etiksel normların yaşam dünyasını revize etmesine olanak tanıdığı haliyle siyasal çatışma alanlarını, uzlaşma zeminine taşıma gizline sahiptir. Fakat Taylor'ın (2011: 23) da dile getirdiği gibi "karşınızdaki tutumunda ısrar ederse tartışılacak bir şey kalmayacaktır". Dolayısıyla tüm bu açılımlar teoride içkin bulunan, uzlaşma arayışındaki tarafların birbiri üzerinde baskı kurmayan, özgür ve eşit bireyler olarak katılımı durumunda siyasal iletişimi ortak iyiye ulaştıracaktır.

Kaynakça

- Aziz, Aysel (2003). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Atiker, Erhan (1998). *Modernizm ve Kitle Toplumu*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Aristoteles (2004). *Retorik* (çev. Mehmet H. Doğan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bongrand, Michael (1992). *Politikada Pazarlama*. (çev. Fatoş Ersoy). Ankara: İletişim Yayınları.
- Coles, Romand (1992). Communicative Action and Dialogical Ethics: Habermas & Foucault. *Polity*, (25) 1, s. 71-94.
- Easton, David (1965). *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley.
- Habermas, Jürgen (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. (çev. Mustafa Tüzel). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Iyengar, Shanto-Richard Reeves, (1997). *Do The Media Govern? Politicians, Voters and Reporters in America*. *Electoral Studies*. 3(16), s. 429-452.
- Kalender, Ahmet (2000). *Siyasal İletişim: Seçimler Ve İkna Stratejileri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kapani, Münici (1997). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karagöz, Emel (2007). *Politik İletişime "Ortak İyi" Üzerinden Etik Bir Yaklaşım*. (ed. İdil Sayımer ve Pınar Eraslan Yayınoğlu). İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Köker, Eser (1998). *Politikanın İletişimi, İletişimin Politikası*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Macintyre, Alasdair (2001). *Ethik'in Kısa Tarihi-Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*. İstanbul: Paradigma.
- Mcnaair, Brain (2017). *An Introduction To Political Communication*. New York: Taylor and Francis.

- Mills, Wright (1974). *İktidar Seçkinleri*. (çev. Ünsal Oskay). Ankara: Bilgi Yayınevi
- Nimmo, Dan (1978). *Political Communication and Public Opinion in America*. New York: Goodyear Pub. Co.
- Odabaşı, Yavuz-Mine Oyman (2002). *Pazarlama İletişimi Yönetimi*. Eskişehir: Mediacat.
- Pieper, Annemarie (1999). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Ayrıntı.
- Platon (1997). *Complete Works*. (ed. John. M. Cooper). Indianapolis: Hackett Publishing.
- Taylor, Charles (2011). *Modernliğin Sıkıntıları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tokgöz, Oya (2008). *Siyasal İletişimi Anlamak*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Topuz, Hıfzı (1991). *Siyasal Reklamcılık: Dünyadan ve Türkiye'den Örneklerle*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- 204 Wolton, Dominique (1990). Political Communication: The Construction of a Model. *European Journal of Communication*, (5)1, s. 9-28.